

İBN EBÜ'r-RİZÂ

(ابن أبي الرضا)

Ebü'l-Abbâs (Ebü'l-Hayr) Şihâbüddin
Ahmed b. Ömer b. Muhammed
b. Ebi'r-Rizâ el-Hamevî el-Halebî
(ö. 791/1389)

Kıraat âlimi ve Şâfiî kadısı.

750 (1349) yılı civarında Hama'da doğdu. Burada İbn Hatîbükal'a diye tanınan kıraat ve fıkıh âlimi Şerefeddin Ya'kûb b. Abdurrahman ile Dimaşk'ta Tâceddin es-Sübkî'den fıkıh dersleri aldı ve bu alanda temayüz etti. Hadisle de ilgilenen İbn Ebü'r-Rizâ, Nevevî'nin *Şahîh-i Müslim* şerhi *el-Minhâc* ile Hattâbî'nin Ebû Dâvûd'a ait *es-Sünen*'in şerhi olan *Me'âlimü's-sünen* adlı eserini hemen hemen ezberledi. İbn Hatîbükal'a'dan ve Hama ile Dimaşk'ın diğer kurrâsından kıraat tahsil ederek bu alanda eser verecek seviyeye ulaştı. Dimaşk'tan Kahire'ye geçen İbn Ebü'r-Rizâ, burada bir müddet kaldıktan sonra 770'li (1368-69) yıllarda Halep'e döndü; önce askerî kadılık ve dârüladl müftülüğü görevlerine getirildi, ardından Halep kadısı (kadılıkudât) oldu.

İbn Ebü'r-Rizâ, Memlûk Sultanı Berkuk'a karşı ayaklananlarla birlikte hareket ederek onun saltanatını tanımadığını açıkladı. Berkuk kendisini yakalatmak istediye de bir müddet gizlenerek kurtulmayı başardı; bu arada hacca gidip geldi. Berkuk'un tahttan indirilip el-Melikü'l-Eşref'in oğlu Haccî'nin ikinci defa sultanlığa getirilmesi üzerine ülkede güçlü hale gelen Emîr Yelboğa en-Nâsırî, İbn Ebü'r-Rizâ'yı yeniden Halep kadılığına getirdi. Böylece siyasî olayların ve saltanat kavgalarının içine iyice girdiği anlaşılan İbn Ebü'r-Rizâ, Halep Nâibi Gümüşboğa ile Sultan Berkuk'a karşı olan Malatya Nâibi Mıntaş arasındaki mücadelede Mıntaş'a destek verip Gümüşboğa'ya karşı isyan etti. Benkûs halkını toplayarak onları Gümüşboğa ile savaşılmaya çağırdı, Berkuk'un öldürülmesine fetva verdi. Gümüşboğa Halep halkının desteğini sağlayıp isyanı bastırdı; Benkûsalılar'dan pek çoğunu öldürdü. Bu olaydan sonra yakalanan İbn Ebü'r-Rizâ Kahire'ye götürülme üzere yola çıkarıldı ve 1 Zilkade 791'de (22 Ekim 1389) Maarre-Kefertâb arasındaki Hânüşeyhûn'da öldürüldü.

Bedreddin el-Aynî, İbn Ebü'r-Rizâ hakkında olumsuz değerlendirmelerde bulunmuş, Berkuk'un kendisini kazâ makamına getirmesine karşılık onun aleyhine fetva vermesini ve muhalifleriyle iş birliği yapmasını kınamıştır. Sibt İbnü'l-Ace-

mî ise İbn Ebü'r-Rizâ'yı överek pek çok ilim dalında yetkili olduğunu belirtmiştir. Onun aleyhinde söylenenler üzerinde de duran Sibt İbnü'l-Acemî, bunların kendisini çekemeyenlerce uydurulmuş asılsız iddialardan ibaret olduğunu belirtmiştir (İbnü'l-İmâd, VI, 315). İbn Hatîb en-Nâsırîye de İbn Ebü'r-Rizâ'nın şer'î hükümleri yerine getirmek ve haramlardan sakınmak hususunda duyarlı, hamiyetli ve gayretli bir âlim olduğunu söylemiştir. İbn Ebü'r-Rizâ'nın lehinde ve aleyhindeki sözleri telif etmeye çalışan İbn Tağrıberdî, onun iyi yetişmiş bir âlim olmakla birlikte ilmî kişiliğiyle bağdaşmayacak şekilde çirkin sözler sarfedip yanlış işlere tevessül eden bir kişiliğe sahip bulunduğunu kaydetmiştir.

Eserleri. İbn Ebü'r-Rizâ'nın günümüze ulaşan *el-Ğavâ'id ve'l-işârât fi usûli'l-kırâ'ât* adlı eseri Abdülkerîm b. Muhammed Hasan Bekkâr'ın tahkikiyle neşredilmiştir (Dimaşk 1406/1986). Kaynaklarda zikredilen diğer eserleri de şunlardır: *en-Nâsih ve'l-mensûh*, *Kitâb fi fûnûni'l-ğur'ân*, *'İkdû'l-bıkr fi nazmi ğaribi'z-zıkr*, *Şerhu'l-Şâdud*, *Kitâb leyse fihî ħarfün mu'cem*.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ebü'r-Rizâ, *el-Ğavâ'id ve'l-işârât fi usûli'l-kırâ'ât* (nşr. Abdülkerîm b. Muhammed el-Hasan Bekkâr), Dimaşk 1406/1986, neşredinin girişi, s. 5-17; Makrîzî, *es-Sülûk*, II/3, s. 684; İbn Hacer, *ed-Düerü'l-kâmine*, I, 227-230; a.m.f., *İnbâ'ü'l-ğumr*, II, 358-361; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, XI, 382; Hatîb el-Cevherî, *Nüzhetü'n-nüfûs ve'l-ebdân fi tevârîhi'z-zamân* (nşr. Hasan Habeşî), Kahire 1970, I, 275; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VI, 314-316; *İzâhu'l-meknûn*, II, 104; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 180; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, II, 34; M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı*, İstanbul 1961, s. 70; a.m.f., "Berkuk", *DİA*, V, 511-512.

TAYYAR ALTIKULAÇ

İBN EBÜ'r-RİCÂL, Ali

(bk. ALİ b. EBÜ'r-RİCÂL).

İBN EBÜ'r-RİCÂL, Safiyyüddin

(صفي الدين ابن أبي الرجال)

Safiyyüddin Ahmed b. Sâlih
b. Muhammed b. Ali b. Ebi'r-Ricâl
(ö. 1092/1681)

Zeydiyye mezhebine mensup fakih,
tarihçi, edip ve şair.

1029 Şâbanında (Temmuz 1620) San'a'nın batısındaki Ehnûm'un (Ühnûm) Şebat beldesinde doğdu. Nesebinin Hz. Ömer'e ulaştığı söylenir (Şevkânî, I, 59). İlk öğreni-

minden sonra San'a, Şehâre, Sa'de, Taiz, Ebb ve Harce'de İmam Müeyyed-Billâh Muhammed b. Kâsım, İbrâhim b. Muhammed el-Müeyyedî, İzzeddin İbn Düreyb, Muhammed b. Hasan b. Kâsım, Kâdî Ahmed b. Sa'deddin el-Mestûrî ve Kâdî İbrâhim b. Yahyâ es-Sühûlî gibi Zeydî, Mâlikî ve Şâfiî âlimlerinden hadis ve fıkıh tahsil etti. Kısa zamanda şöhreti Yemen'de yayıldı ve İmam Mütevekkil-Alellah İsmâil b. Kâsım tarafından San'a hatipliğiyle kadılık ve resmî yazışmaları yürütmekle görevlendirildi. Bu vazifesi imamın ölümüne kadar (1677) devam etti. Öğretim faaliyetleri ve yetiştirdiği öğrenciler hakkında kaynaklarda bilgi bulunmayan, asil ihtisas alanı hadis ve fıkıh olmakla birlikte daha çok tarih, tabakat ve dil konularındaki çalışmalarıyla ün kazanan İbn Ebü'r-Ricâl 5 veya 6 Rebîülevvel 1092 (25 yahut 26 Mart 1681) tarihinde San'a'da vefat etti ve Ravza denilen yerde defnedildi (Kehhâle, V, 11, müellif burada İbn Ebü'r-Ricâl Ahmed ile babası Sâlih'i birbirine karıştırmıştır). İbn Ebü'l-Ricâl, edip ve âlim bir şahsiyet olan torunu Ahmed b. Ali'den (ö. 1191/1777) ayrılması için Âl-i Ebü'r-Ricâl arasında "el-Kebîr" diye de anılmıştır.

Eserleri. İbn Ebü'r-Ricâl çeşitli konularda yirmiye yakın eser kaleme almışsa da bunların çok azı zamanımıza ulaşmıştır. 1. *Ma'la'u'l-büdûr ve mecma'u'l-buhûr*. Zeyd b. Ali ve evlâdından itibaren müellifin zamanına kadar gelen 1300'den fazla Iraklı ve Yemenli imam ve âlimin alfabetik sıraya göre biyografilerini ihtiva eden, aynı zamanda Yemen coğrafyası arkeolojisiyle ilgili önemli bilgiler veren geniş bir çalışmadır. Müellif eserini kaleme alırken özellikle Ahmed b. Abdullah İbnü'l-Vezîr'in *Târîhu'l-vezîr*, İbnü'l-Ehdel'in *Tuĥfetü'z-zemen fi târîhi sâdâti'l-Yemen*, İbn Fend diye bilinen Muhammed b. Ali Yûnus'un *el-Levâhıku'n-nediyye li'l-Ĥadâ'iki'l-verdiyye*, Hâkim el-Cüşemî'nin *Şerhu 'Uyûni'l-mesâ'il* ve Yahyâ b. Mehdî el-Hasenî'nin *Şilatü'l-iĥvân* gibi eserlerinden faydalanmıştır. Sadece nakille yetinmeyen müellif kaynaklarda verilen bilgileri zaman zaman eleştirmiştir. XX. yüzyılın başlarına kadar kaybolduğu sanılan, fakat daha sonra çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları bulunan eser henüz neşredilmemiştir. 2. *Teysîrû (Tebşîrû)'l-i'lâm bi-terâcimi terâcimetit-tefsîri'l-a'lâm*. Zeydî müfessirlerin biyografileriyle ilgili bir çalışmadır. 3. *Ta'lik 'ale'l-Müşeccer*. Salâh b. Celâleddin Muhammed'in Zeydiyye imamlarına dair yazdığı *el-Müşeccer* adlı çalışmanın şerhidir. 4. *İ'lâmü'l-müvâli bi-ke'lâmi sâdâtihi'l-*